

Skogshistoriska Tidender

ÄRGÅNG 21
NR 1 · 2015

Fler aktiviteter än någonsin

SKOGSHISTORISKA SÄLLSKAPET FIRAR

Skogshistoriska Sällskapet firar
25-årsjubileum med ett fullmatat program
av exkursioner och aktiviteter.

25 år

27 april

**Skånska alléer från
1700-talet till idag**

Alnarp

21 maj

**Norrländsk
skogsindustrihistoria**

Merlo slott, norr om Sundsvall

2 juni

**Hur gick det med
skogen efter
barkborre-katastrofen?**

Stället, Värmland

8 juni

Uppländska bondeskogar

Långalma, Östhammar

25–29 juni

**Skogs- och
kulturhistorisk
rundresa i Lettland**

Riga

13 augusti

**Hamra nationalpark
och Fågelsjö by**

Västligaste Hälsingland

20 augusti

Efter flottningen

Vindeln, Västerbotten

22 augusti

**Kunskap om skogens
historia. Kurs**

Grovare, Västergötland

26–30 augusti

**Nordisk Skogshistorisk
Konferens**

Elverum, Norge

27 augusti

Viltets och jaktens historia

Öster-Malma, Sörmland

15 september

**Medeltida skogsbruk
i danska munkars regi**

Tvååker, Halland

5 oktober

**Skogshövdingen i söder
– Gösta Edström**

Växjö

Äntligen har de fått sin historia berättad

Sågverksarbetare – flera av dem bara småpojkar – vid Hörningsholms såg på Alnön någon gång på 1910-talet. Nu har de och hela den svenska sågverksnäringen äntligen fått sin historia dokumenterad.

Bildhotellet, SCA.

Hans-Jöran Hildingsson
Ordförande i Skogshistoriska Sällskapet

25 års engagemang för svensk skogshistoria

På Kungliga Skogs- och Lantbruksakademiens initiativ och med starkt stöd av skogsbranschen och forskningsföreträdare, bildades Skogshistoriska Sällskapet i februari 1990. Styrelse valdes och stadgar antogs med innebörden att "främja skogshistorisk forskning i vid bemärkelse och underlätta att forskningsresultat når ut till en bred allmänhet samt verka för att skogshistoriska värden tas tillvara".

STÄRKT AV EN AMBITIÖS STYRELSE gjorde professor Lars Kardell, SLU, som sekreterare och kassör beundransvärda insatser för sällskapets nystartade verksamhet. Den redan från början ambitiösa inriktningen har sedan präglat verksamheten genom åren. Därför känns det särskilt trevligt att på inbjudan av Skogsindustrierna få medverka i Skogsnäringsveckan. Det passar utmärkt med lite extra uppmärksamhet ett år som detta när sällskapet firar 25 år!

FÖR ETT ÅR SEDAN SKREV JAG i denna krönika att vi ska bli fler medlemmar i Skogshistoriska Sällskapet. Idag kan jag notera att vi verkligen blivit fler och att det regelbundet ansluter sig nya. Det är ingalunda några rekordsiffror, men vi ökar, vilket är viktigt. Men ett skogshistoriskt sällskap borde i skogslandet Sverige ha betydligt fler medlemmar än dagens nästan 1 200. Med över 300 000 privata skogsägare finns potentialer. För att nå ut med våra budskap ska vi fortsätta arbetet med att göra oss mer kända. De möjligheter vi erbjudits genom skogsägarföreningar och skogliga nätverk jobbar vi vidare med.

MED FLER MEDLEMMAR STÄRKS sällskapets ekonomi. Vid förra årets stämma beslutades enhälligt att avskaffa det ständiga medlemskapet, vilket alltså i praktiken innebär att alla medlemmar från och med i år betalar årsavgift – enskilt eller familjevis. Administrativt förenklar det vår verksamhet och ekonomiskt stärks vi. Tack för det kloka beslutet.

VIDGADE KONTAKTER MED skogsföretagen är värdefulla och nödvändiga. Skogshistoriska Sällskapet lyfter fram skogshistorien och dess betydelse över tiden, företagen stödjer och stimulerar genom köp av tjänster, annonser och sponsring. Vi har ett gemensamt ansvar för det skogs- och kulturhistoriska arvet.

ÅRETS EXKURSIONSPROGRAM ÄR OMFATTANDE. Utöver traditionella exkursioner och seminarier arrangerar vi också en resa till Lettland och en endagskurs för dem som vill forska kring den egna skogshistorien.

VÄLKOMMEN TILL, som vi hoppas, ett händelserikt och intressant skogshistoriskt verksamhetsår. Vi börjar med att under sakkunnig ledning se på skånska alléen den 27 april!

Skogshistoriska Sällskapet

- Tar vara på kunskaper om skogens historia som finns hos skogsägare och de som har – eller har haft – sin verksamhet i skogen.
- Visar på skogens betydelse i historien och hur man kan dra lärdom av tidigare erfarenheter.
- Lyfter fram de kulturhistoriska värdena i skogen och arbetar för att lämningar från tidigare brukande bevaras och sköts.
- Bidrar till att föra in skogshistoriska aspekter i beslut som berör dagens skogar och skogspolitik.
- Stimulerar skogshistorisk forskning.

Välkommen som medlem!

Som medlem får du tidningen Skogshistoriska Tidender fyra gånger per år samt Årsskriften som kommer ut kring nyår. Du är också välkommen att delta i de exkursioner som varje år arrangeras på skogshistoriskt intressanta platser i landet. Årsavgift 300:- (Studerande 100:- och familjer 400:-)

Anmäl dig via hemsidan. Eller kontakta Skogshistoriska Sällskapets kassör Bengt Stenerås på telefon 0511-167 88, 0703-91 67 88 alternativt e-post: bengt.steneras@swipnet.se. Du kan också betala årsavgiften direkt på pg 480 61 67-5. Ange namn, adress och "Ny medlem". www.skogshistoria.se

Styrelse

Hans-Jöran Hildingsson, ordförande
031-335 66 31, 0706-83 61 19
hans-joran.hildingsson@skogssallskapet.se

Erik Valinger, vice ordförande
090-786 83 35, 0730-66 99 83, erik.valinger@slu.se

Christer Sundquist, sekreterare
0240-127 56, 0706-35 00 63, christer.sundquist@telia.com

Bengt Stenerås, kassör, Tullportagatan 9, 532 30 Skara,
0511-167 88, 0703-91 67 88, bengt.steneras@swipnet.se

Lars Klingström, redaktör
070-523 51 70, lars@klingstrom.net

Irène Gustafson
0950-177 42, 070-603 80 39, irene.gustafson@lycksele.se

Jan Sandström
08-656 23 08, 070-603 98 11, jan.g.sandstrom@telia.com

Regionala kontaktpersoner

Eje Andersson	Luleå	0706-88 10 01	eje.andersson47@gmail.com
Gunnar Andersson	Umeå	0705-94 42 61	ann-britt.andersson@mariehem.net
Björn Andrén	Örnsköldsvik	0706-02 77 11	bjorn.andren@telia.com
Ulf Viklund	Holmsund	0705-43 55 34	ulf.vi@telia.com
Per Persson	Bergeforsen	0703-11 83 05	alaper@telia.com
Göran Junevik	Alfta	0706-34 78 08	goran.junevik@helsingenet.com
Rune Dehlén	Orsa	0730-77 00 23	rune.dehlen@telia.com
Lars-Olof Österström	Mora	0706-34 34 63	lars-olof@finngarden.se
Bo-Göte Jordansson	Karlstad	0706-49 60 43	bo-gote.jordansson@telia.com
Roland Hörnfeldt	Uppsala	0702-18 40 03	roland.hornfeldt@slu.se
Gustav Fredriksson	Bräcke-Hoby	0705-18 67 24	gustavfredriksson@telia.com
Anders Söderlund	Ljungkile	0703-14 16 44	anfasterodgard@telia.com
Dag Kihlblom	Mjölby	0706-23 41 81	dag.kihlblom@gmail.com
Carl-Gustaf Liderfelt	Eksjö	0702-93 03 76	cg.liderfelt@gmail.com

Skogshistoriska Tidender

Medlemstidning för Skogshistoriska Sällskapet.
Utkommer med 4 nummer per år.
ISSN 1401-9481
Redaktion: Lars Klingström och Hans-Jöran Hildingsson.

Kontaktadresser: Se ovan
Upplaga: 1 300
Layout/original: Energi Reklambyrå AB
Tryck: DanagårdLiTHO

Noterat

SKOGSHISTORISKA TIDENDER

Välkommen till Stockholm och Münchenbryggeriet!
Årsstämma på Skogsnäringsveckan den 14 april

Med anledning av att Skogshistoriska Sällskapet i år fyller 25 år har vi fått chansen att hålla vår årsstämma under öppningsdagen av Skogsnäringsveckan. Tillsammans med Föreningen Skogen är vi också värd för ett av den första dagens seminarier.

För Skogshistoriska Sällskapets medlemmar blir det ett unikt tillfälle att samtidigt med årsstämman också ta del av det övriga, mycket kvalificerade program som öppningsdagen bjuder på. En extra bonus är förstås möjligheten att träffa kollegor och gamla vänner.

Skogsnäringsveckan öppnas klockan 09.00 av Skogsindustriernas och Föreningen Skogens respektive vd:ar Carina Håkansson och Bengt Ek.

Bland den första dagens talare finns näringsministern Mikael Damberg, EU-parlamentarikern Jytte Guteland, den förra regeringens rådgivare, Per Schlingmann, Chalmersforskaren Göran Berndes samt författaren Theodor Kallifatides.

Den sedvanliga utdelningen av Föreningen Skogens guldkvistar och andra förtjänsttecken görs av H.K.H. Prins Carl Philip.

Skogshistoriska Sällskapets årsstämma genomförs klockan 16.30 direkt efter Skogsnäringsveckans ordinarie program. Plats: Arkaden, Münchenbryggeriet.

Skogshistoriska Sällskapets medlemmar är också välkomna till det mingel med lättare förtäring och dryck som genomförs kvällen innan i Näringslivets hus, Storgatan 19.

Deltagande i Skogsnäringsveckans öppningsdag inklusive mingel kvällen innan är kostnadsfritt för Skogshistoriska Sällskapets medlemmar.

Hela programmet och anmälan

Det fullständiga programmet finns på: www.skogsnaringsveckan.se Där finns också ett formulär där man kan anmäla sig. OBS Obligatoriskt.

För att delta i Skogshistoriska Sällskapets årsstämma krävs dock ingen anmälan.

Konferenscentret Münchenbryggeriet ligger på Torkel Knutssonsgatan 2 invid Söder Mälartstrand.

Stomme i svensk bioekonomi – sågverksindustrin över tiden

Föreningen Skogens och Skogshistoriska Sällskapets seminarium genomförs på förmiddagen den 14 april och presenterar sågverkens historia och utveckling fram till idag, råvarubehov och lärdomar inför framtiden.

Utgångspunkten är det nyligen avslutade projektet om sågverksindustrins långa och märkliga historia som refereras i detta nummer av Tidender.

Seminarier leds av universitetslektor Ronny Pettersson, Stockholms universitet och filosofie doktor Lennart Nellbeck, som har lång erfarenhet från svensk skogsindustri.

Intressant om Skogsvårdsstyrelsen i Kronobergs län 1905–1996

Rune Ahlander, den siste länsjägmästaren i Kronoberg, som han själv kallar sig har skrivit en intressant bok om Skogsvårdsstyrelsen i detta län.

– Vad gäller skogens betydelse i samhället är vi ganska historielösa och särskilt gäller det nog skogsvårdsstyrelsernas historia, konstaterar han.

Som länsjägmästare på 1990-talet upplevde han den historielösheten som en brist. Det har han nu gjort något åt genom att efter sin aktiva tid teckna Skogsvårdsstyrelsen i Kronobergs historia.

– Det är långt ifrån något vetenskapligt arbete, säger han. Mer har jag försökt att kronologiskt teckna

viktiga skeenden och händelser. Under de första åren är nog alla personer omnämnda. Men vartefter när verksamheten växt, var det inte längre möjligt. Det har jag kompenenserat med ett appendix med förteckningar över anställda tioårsvis.

Tidender anser att Rune Ahlanders bok är ett mycket värdefullt bidrag till skogshistorien. Det är dokumentation av det här slaget som så ofta går förlorad vid organisationsförändringar och flyttar. För de som har någon anknytning till Skogsvårdsstyrelsen i Kronoberg är boken naturligtvis ett måste. Men här finns också mängder med uppgifter som är intressanta långt utanför myndighetens

krets. Till exempel att tilldelningen av bensen för tjänstemännens bilar upphörde den 2 november 1940. Istället gick man över till terpentin, framställt i den tjärugn som byggdes i Lenhovda. Prata om hållbarhet!

Boken tjänar också som inspirationskälla för alla andra som "sitter på" kunskaper om verksamheter av det här slaget – inte bara inom myndigheter utan också inom företagen. Historia är flyktigt material som försvinner om ingen tecknar ner den. Skogshistoriska Sällskapet anser att Rune Ahlanders arbete är värt all heder och uppmärksamhet.

Nu har den svenska sågverksnäringen fått sin historia skriven. I en tegelsten på inte mindre än 500 sidor tecknas bilden av en näring som på några årtionden gick från obetydlighet till att stå för hälften av Sveriges exportinkomster. Det är en spännande historia som nu dokumenterats och som både täpper till kunskapsluckor och ger relief till dagens debatt om skog och skogsbruk.

TEXT LARS KLINGSTRÖM

Sågverksnäringens historia 1850–2010: Heltäckande om en dynamisk epok i den svenska industrihistorien

Kombinationen av helt orörda skogar med månghundraåriga jätteträd och starkt ökad internationell efterfrågan på trä låg bakom sågverksnäringens närmast explosiva framväxt i norra Sverige på 1850-talet. Bild: Skogsbiblioteket, SLU.

» **DET ÄR KSLA**, *Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien*, som nu har producerat vad som utan tvekan framstår som ett blivande standardverk om den svenska sågverksnäringens framväxt och utveckling. Det är kanske ingen bok man sträckläser, men som kunskapskälla framstår den som heltäckande.

Bokens kärna är en kronologisk skildring av sågverksnäringens utveckling under åren 1850 till 2010. Den kompletteras med nio specialberättelser som initierat fördjupar framställningen och beskriver näringen ur olika perspektiv. Här skildras bland annat arbetsvillkor, teknikutveckling och marknader liksom också vidareförädling, utbildning och hur sågverksstrukturen i olika delar av landet såg ut. Ett avsnitt som med säkerhet kommer att bli ett av de mest lästa handlar om sågverken i skönlitteraturen. Här finns citat ur ett antal av den svenska litteraturens både kända och mindre kända författare.

Jan-Åke Lundén har varit ordförande i arbetsgruppen bakom sågverksboken.

Ronny Pettersson är sågverksbokens huvudförfattare.

– Akademiens förra VD och sekreterare, Åke Barklund, födde idén till boken, berättar Jan-Åke Lundén, som varit ordförande i den arbetsgrupp som haft det övergripande ansvaret för det jättelika projektet.

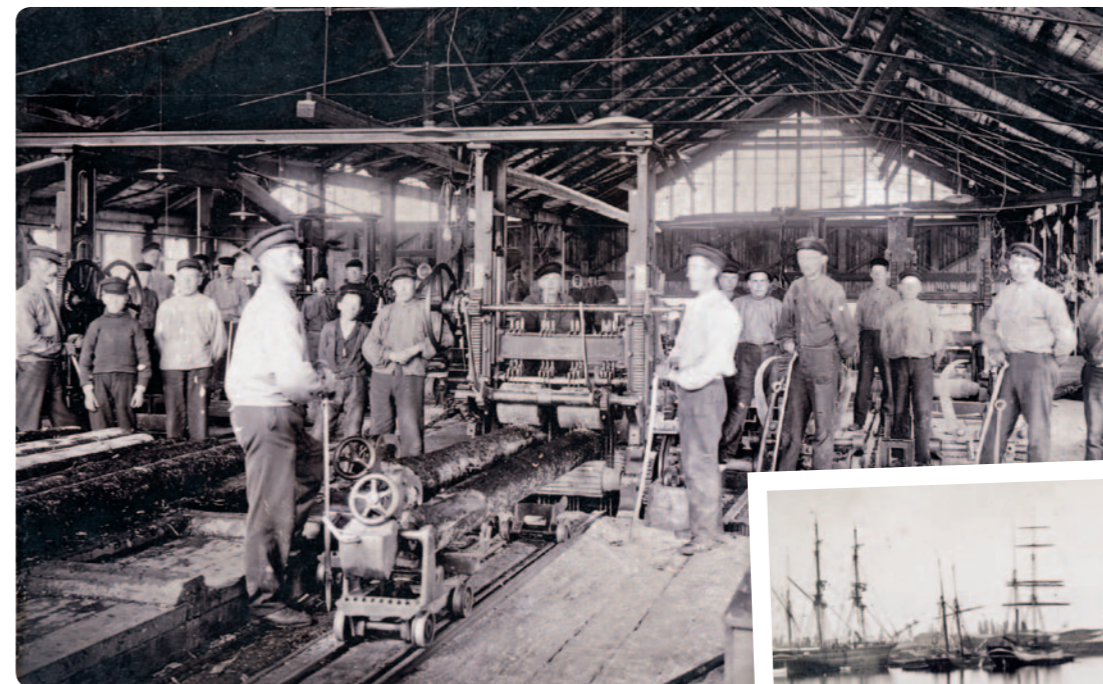
HUVUDFÖRFATTARE TILL VERKET ÄR historikern Ronny Pettersson, Stockholms Universitet, som till sin hjälp har haft en mycket namnkunnig grupp av medförfattare, representerande såväl sågverksnäringen som den akademiska världen.

– Det är intressant att notera hur den exemplösa expansionen och lönsamheten vid mitten 1800-talet snart stannade av, säger Jan-Åke Lundén. Orsakerna var flera, men starkt bidragande var utan tvekan att man i den första ruschen hade tömt de norrländska skogarna på sina grövsta och mest värdefulla träd. Det gav i sin tur impulser om hushållning och återväxt vilket så småningom ledde fram till den skogsvårdslagstiftning vi än idag skördar frukterna av.

Den expansiva perioden för sågverken var över redan innan 1800-talet var slut. Därefter har branschen till stor del präglats av tuff konkurrens och ett ständigt behov av rationaliseringar för att hålla lönsamheten uppe. Bara under kortare perioder, som bland annat under de hektiska åren efter Korea-kriget på 1950-talet har sågverken tjänat mycket pengar. Nycklarna till framgång har varit hög produktivitet och kostnads-effektivitet.

JAN-ÅKE LUNDÉN KONSTATERAR ATT den medvetenhet världen idag håller på att få om klimatförändringens orsaker kommer att gynna skogen och sågverksnäringen.

– Någon boom liknande den vid mitten av förförre seklet blir det knappast, men utan tvekan kommer träets fördelar som byggnadsmaterial att öka efterfrågan på trävaror från hållbart brukade skogar. ●

Tidigare jordbruksarbetare lockades till de nya sågverken. Låga löner, riskabla och hälsovådliga arbetsplatser och arbetsgivare som inte förmådde se problemen skapade de första konflikterna på den svenska arbetsmarknaden. Karlsviks sågverk 1898. Bildhotellet, SCA.

Den snabba industrialiseringen i Europa vid 1800-talets mitt skapade ett omätligt behov av trävaror. Sedan det norska Sörlandet tömts på virke vändes blickarna först mot Västsverige och snart mot Norrlands oexploaterade skogar. Lastande segelfartyg vid Wifstavarf 1870. Bildhotellet, SCA.

En ekonomisk vitamininjektion som kom hela samhället till del

» **FRAMVÄXTEN AV** sågverksindustrin beskrivs ofta som något utan motstycke i landets tidigare historia. Exporten av sågade trävaror sköt från och med 1840-talet fart på ett sätt som ingen kunnat drömma om. Norra Sverige fick under några årtionden åtnjuta en ekonomisk stimulans av enorma mått.

Det som gjorde sågverksindustrins expansion exceptionell, var inte bara att produktion och export växte så snabbt. De stora exportsågverken betraktades av sin samtid som tekniska vidunder. Mer än något annat kom de att symbolisera tidens stora omvälvningar. En tidigare så gott som helt outnyttjad naturresurs blev plötsligt en viktig del av världsekonomin. De norrländska skogarna gav råvaror till en helt ny näring, en storindustri som skapade rikedomar för en del och – en ny arbetarklass.

EFTERFRÅGAN PÅ ARBETSKRAFT ökade explosionsartat, inte bara vid sågverken utan också i skogsbruket. Medan jordbruket i andra delar av landet sviktade, erbjöds nu jobb i landets norra delar där befolkningen ökade snabbt. En ny typ av industrisamhälle uppstod i sågverksdistriktet. Där fanns å ena sidan förmögna kapitalister, entreprenörer som förstod att ta vara på möjligheterna, men med bara svaga band till vad som tidigare räknats som överklass. Dit drogs också arbetare med få rötter i trakten och traditionerna. Symptomatiskt ledde det till att det var inom sågverksindustrin de första kon-

frontationerna mellan arbetsgivare och arbetare kom att ske.

EN ANNAN OMVÄLVANDE utveckling var att den nya näringen gjorde att tidigare bondeägda skogsmarker i stor utsträckning nu kom i de nya bolagens ägo.

Efter de första årtiondenas våldsamt snabba utveckling bromsades den in mot slutet av 1800-talet. Sågverksnäringens all time high vad gäller andelar av Sveriges export nåddes åren kring 1870 med 51 procent. Därefter föll den

till 40 procent vid sekelskiftet 1900 för att därefter successivt fortsätta att falla.

IDAG STÅR SÅGVERKSNÄRINGEN FÖR cirka 2 procent av Sveriges exportintäkter, medan produktionen av trävaror har ökat från 7 miljoner kubikmeter vid början av 1900-talet till 17 miljoner kubikmeter år 2010. Samtidigt har sågverksproduktionen förskjutits från norra till södra Sverige. Till exempel svarade 2010 enbart Götaland för närmare 40 procent av alla sågade trävaror i landet.

Sågverksnäringens historia 1850–2010

Boken kommer ut under våren. Enklaste sättet att få tag på den är via den etablerade bokhandeln. KSLA har inga resurser för att distribuera den till de säkerligen många som är intresserade av att köpa den.

Författarna

Ronny Pettersson, huvudförfattare och till vardags universitetslektor i ekonomisk historia vid Stockholms universitet.

Åke Barklund, KSLA:s tidigare VD och sekreterare.

Henrik Asplund, tidigare VD för branschföreningen Såg i Syd.

Fay Lundh Nilsson, ekonomihistoriker vid Lunds universitet.

Håkan Berglund-Lake, etnolog vid Umeå universitet.

Thomas Thörnqvist, träteknikprofessor vid Linnéuniversitetet.

Bo Persson, universitetslektor vid Stockholms universitet.

Dick Sandberg, träteknikprofessor vid Luleå tekniska universitet.

Lennart Nellbäck, författare, tidigare VD i Rottneroskoncernen.

Projektgruppen: Åke Barklund, Lars Ljunggren, KSLA, Jan-Åke Lundén och Ronny Pettersson.

Två bilder – två verkligheter

Det finns en rik flora av skildringar i den svenska litteraturen som ur olika perspektiv speglar livet och människorna som var knutna till sågverken. Här är två av dem.

Sågverksägarna byggde oftast sina herrgårdar med utsikt över både det sågverk och det samhälle de härskade över. Kubikensborg 1906. Bildhotellet, SCA.

Kombinationen av tunga plankor, hårda vindkast och smala, ofta hala spänger gjorde stabbläggning till ett farligt arbete. Wifstavarf 1905. Bildhotellet, SCA.

I MITTEN AV SEPTEMBER år 1894 samlades allt vad Öbackaälven hade av pampiga sågverksgubbar i traktens mest ansedda herrgård, Västanå herrgård. Där aväts en rejäl middag, med stark och god mat, följd av punsch och toddy och havannacigarer. I cigarernas rök lägger middagens initiativtagare, grosshandlare Lutherholm, fram sin stora plan för traktens sågverksindustri. Ett nytt sågverksdistrikt skall anläggas i Öbackas närhet och kombineras med massatillverkning. Sågverksägarna är till en början djupt skeptiska till Lutherholms ideer:

Sulfat- och sulfitrörelse, ja! Det låter så förbannat sjangilt, men vad är det egentligen? Papper av trä!

Herregud, vi kan väl inte bygga hus och göra kläder och mat och dryck av papper heller! Det är boktryckare och tidningsmurvar vi skulle producera för, då! Och vad spelar det för roll i affärlivet?! Det kan aldrig bli nån produktion att tala om en gång! Vad har vi nu? Det finns visst tre fabriker i hela Norrland, och de producerar nånting som en 12 000 å 13 000 ton. Får dom, högt räknat, 54 kronor per ton, så blir det, få se, fyra gånger tretton 52, fem gånger tretton 65, ja, cirka 700 000 per år! Om det lyckas, käre bror?! Men vad ger trävarorna i Norrland?! Över 100 miljoner! Det är annan musik, det!

Ur Ludvig Nordströms *Firman Nordhammare gifter sig*, utgiven 1927.

TVÅ ARBETARE justerar plankor och splitved en kall morgon. En av dem har vantarna på för att hålla värmen i fingrarna. Den morgonen gick disponenten en runda i brädgården, klädd i skinnbrämad, svart päls, äkta persianmössa och en kapp med silverkrycka. Han tycker att justeraren skall ta av sig vantarna, eftersom det ser så klunsigt ut. När arbetaren genmäler att det är sex grader kallt framhåller disponent Yverberg att det måste vara fel på hans termometer; Yverbergs egen visade ju bara fem och en halv. Dessutom borde man kunna arbeta sig varm även vid sex graders kyla om man är en bra arbetare.

Yverberg stod bred och hög och hans ton var myndig. Då

fanns ingen annan utväg än att tuga och lyda. Disponentens matt grundas i den stora arbetslösheten och hotet om att ställas utan arbete låg hela tiden över sågverkets arbetare:

Slavfogden ... som vi fick pengarna av, som vi köpte maten vår för – i staden gick människor arbetslösa i stora hopar, och av vilka många uppehöll sina liv med allmosor ... raskare takt med sågarna, justerare här i brädgården, gör er plikt till sista grandet, för annars... Hotet trängde in i våra strupar, där vi stodo. Och vi andades kort med krökta ryggar och halsar i brädstabbarnas skugga.

Ur Karl Östmans novell, *Novembermorgon*, utgiven 1924.

Glimtar ur sågverkshistorien

Kubikensborgs sågverk före ombyggnaden 1907.

”När Sundsvallsdistriktet under andra halvan av 1800-talet växte fram till att bli ett sågverkscentrum med till slut närmare ett 40-tal stora sågverk i drift vid Ljungans och Indalsälvens mynningar sjöng fortfarande lärkorna över ett skoglöst Hallands ljunghedar. Idag finns endast ett storsågverk kvar i Sundsvallsområdet medan ett numera skogrikt Halland förser några av landets största sågverk med råvara.”

Så poetiskt beskriver Henrik Asplund i sågverksboken hur den geografiska tyngdpunkten för den svenska sågverksindustrin efter boomen på 1800-talet åter har förskjutits mot söder.

Ångan gör entré

Fram till mitten av 1800-talet var sågning av timmer mer eller mindre ett hantverk, utfört med hjälp av vattenkraft. Därefter blev sågverken allt mer mekaniserade. Ett viktigt steg togs när den första ångsågen byggdes vid Tunadal 1849. I rask takt byggdes därefter ångsågarna i Vivstavarv och Kramfors, 1851 samt Ala och Marma 1854.

Långsammare utveckling i söder

I Götaland, där de flesta skogar betats i generationer, var skogen kortare, klenare och innehöll mindre kärna än i norr. Dessutom var åarna inte så stora och snabbflytande, varför järnvägarna utgjorde de viktigaste transportlederna. Sågverken var därför mindre och hade en starkare koppling till den lokala träförädlings.

Järnvägarna – södra Sveriges ”älvar”

För södra Sveriges del kom järnvägens tillkomst att betyda lika mycket för transporterna som utbyggnaden av flottningslederna betydde i norra Sverige. Under perioden 1870–1900 byggdes i landet nästan 1 000 mil järnväg, varav närmare hälften under 1870-talet. Detta revolutionerade förutsättningarna för transporterna och kom inledningsvis att, tillsammans med ångdriften, stöpa om den sydsvenska sågverksnäringen.

Kortvarig boom i norr

Det var kombinationen av väldiga, helt utnyttjade skogar, grova träd, flottningsbara älvar och en snabbt växande europeisk marknad som var drivkraften till den boom som sågverksnäringen i norra Sverige upplevde under några korta årtionden strax efter mitten av 1800-talet.

Korta arbetsdagar vintertid, långa på sommaren

Elektriciteten nådde sågverken omkring 1890. Någon omedelbar revolution åstadkom den dock inte. Detta trots att arbetstiden bestämdes av hur länge det var ljus på dagen och därmed årstiden. Längs den södra Norrlandskusten var arbetstiden endast 7 timmar per dag under de mörka vintermånaderna, medan den var 10 till 12 timmar under sommar-månaderna. Som exempel kan nämnas att det tog ända fram till 1922 innan elkraften nådde Stenåkers sågverk utanför Söderhamn.

Inte bara Norrland

Också södra Sverige har sin sågverkshistoria. Men vare sig där eller i mellersta delen av landet var den så dramatisk som i Norrland. Här kom ångan att spela en stor roll. I till exempel Jönköpings län fanns ett trettiotal ångsågar före 1890. Och vad älvarna var i norr, var järnvägarna för södra Sverige. Med början på 1860-talet växte de ut till tätmaskigt nät som öppnade helt nya möjligheter för trähantering i tidigare så gott som väglösa bygder.

Det välkända talesättet från Ångermanälven, *Var helst jag såg, såg vid såg jag såg, fick en sydsvensk motsvarighet i Där ångtåg går, där också ångsåg står.*

Enorm produktivitetshöjning

Sedan ”sågverksepoken” tagit sin början vid mitten av 1800-talet ökade antalet sågverk fram till slutet av 1800-talet. Därefter har det minskat samtidigt som de kvarvarande sågarna blivit allt större och rationellare. År 1900 producerade 40 000 anställda 6 miljoner kubikmeter sågade trävaror, motsvarande 150 kubikmeter per man. Idag producerar 10 000 anställda nästan 18 miljoner kubikmeter sågade trävaror – tolv gånger mer per man.

Skogshistoriska Sällskapet fyller 25 i år:

Fler aktiviteter än någonsin

Skogshistoriska Sällskapet kan i år erbjuda det mest omfattande exkursions- och seminarieprogrammet hittills med hela 12 aktiviteter. Förutom traditionella exkursioner ingår en kurs som förmedlar kunskaper om hur man kan botanisera i den lokala skogshistorien. För dem som vill vidga vyerna finns också möjligheter att i Skogshistoriska Sällskapets regi besöka både Lettland och Norge.

I ÅR ÄR DET 25 ÅR SEDAN Skogshistoriska Sällskapet instiftades. Det är naturligtvis värt att fira tycker inte bara vi själva, utan också Föreningen Skogen och Skogsindustrierna som har berett oss möjlighet att förlägga vår årsstämma till Skogsnäringsveckans invigningsdag den 14 april. Tillsammans med Föreningen Skogen arrangerar vi då också ett seminarium om den svenska sågindustrins historia. Utgångspunkten är det nya standardverket "Sågverksindustrins historia 1850–2010" som kommer ut senare i år och som refereras i denna tidning.

Som en extra bonus arrangerar vi också en skoglig och kulturhistorisk rundresa i vårt östra grannland Lettland. Och som vanligt finns möjligheten att delta i den Nordiska skogshistoriska konferensen som i år genomförs i Norge. De flesta av Sällskapets exkursioner brukar vara intressanta även för dem som inte är specifikt intresserade av skogliga frågor men som har ett kulturhistoriskt intresse. Vi har noterat att allt fler icke medlemmar hittar till våra exkursioner vilket är mycket glädjande. Varje exkursion brukar resultera i ytterligare några, eller ibland till och med ett stort antal, nya medlemmar.

Vad kostar det?

200 kronor för medlemmar i Skogshistoriska Sällskapet.

300 kronor för övriga.

I priset ingår lunch och kaffe under för- och eftermiddag.

Studieresan till Lettland genomförs till självkostnadspris. Samma sak gäller deltagandet i den nordiska konferensen i Norge.

Alnarp, Skåne

27
April
Måndag

Ömse sidor om vägen:

Skånska alléer från 1700-tal till idag

Under gemensam bussresa i sydvästra Skåne kommer Patrik Olsson, filosofie doktor i kulturgeografi, att sakkunnigt guida oss i det skånska allélandskapet.

Det skånska landskapet började under 1700-talet omvandlas och i samband med detta tillkom allén som ett nytt landskapselement. Vi kommer att titta på olika typer av alléer, bland annat allélandskapet vid Övedskloster och Skarhult samt andra liknande objekt. Alla tänkbara frågeställningar kring alléer kommer att behandlas under dagen.

Lunch serveras på lämpligt värdshus längs färdvägen.

Måndagen den 27 april kl. 09.30–16.30

Samling vid Bobos hjärta, den stora betongskulpturen utanför biblioteket vid SLU i Alnarp. Biblioteket finner man längs Sundsvägen som går genom universitetsområdet. Alnarp ligger strax nordost om Malmö, nära Lomma och omedelbart väster om E6:an. Kaffe serveras från kl. 09.00.

Exkursionsvärd Skogshistoriska Sällskapet och Regionmuseet i Kristianstad.

Exkursionsledning Patrik Olsson, Regionmuseet Kristianstad. Hans-Jöran Hildingsson, Skogshistoriska Sällskapet.

Anmälan senast onsdagen den 22 april till:

Hans-Jöran Hildingsson, tel. 0706-83 61 19
E-post: hans-joran.hildingsson@skogssallskapet.se

Merlo slott
norr om
Sundsvall

21
Maj
Torsdag

Norrländsk skogsindustrihistoria

Den norrländska skogsindustrins framväxt och utveckling skildras med utgångspunkt från Sundsvallsområdet, där skogsindustrins tidiga expansion blev som starkast. Exkursionen startar med ett besök på Merlo slott där SCA numera har sitt centrala arkiv. Förutom en visning av slottet med omgivande park får vi en initierad presentation av de skogsindustriella epoker som regionen genomlevt.

Efter lunch får vi en beskrivning av hur dagens SCA, ett världsledande svenskt företag baserat på skogen, grundades och kan även få något till livs om företagets framtidsvisioner.

Torsdagen den 21 maj kl. 09.30–15.00

Samling vid Merlo slott i Timrå kl 09.30.

Kaffe serveras från kl 09.00. Bilparkering finns.

Exkursionsvärd Skogshistoriska Sällskapet och SCA.

Exkursionsledning Per Persson, Skogshistoriska Sällskapet, SCA:s nuvarande och före detta arkivchefer Monica Jonsson och Kjell-Åke Hermansson samt Björn Lyngfelt, informationschef SCA Forest Products.

Anmälan senast måndagen den 11 maj till:

Per Persson, 070-311 83 05. E-post: alaper@telia.com

2
Juni
Tisdag

Stöllet,
Värmland

Barkborrekatastrofen längs Klarälven: Hur gick det med skogen?

Granbarkborren härjade Klarälvsdalens gamla granskogar under 1970-talet. Om orsakerna bakom angreppen diskuteras fortfarande men den stora stormfällningen 1969 var naturligtvis en viktig faktor. Olika metoder för bekämpning utvecklades och efter nästan tio år kunde man blåsa faran över. Vad lärde man sig? Hur påverkades skogsbruket och industrin och hur ser skogen ut idag i dessa områden efter drygt 40 år?

Skogsägare och personer som arbetade med dessa frågor hjälper oss att minnas och kan ge goda råd till dem som idag kämpar med granbarkborrens framfart.

Tisdagen den 2 juni kl. 09.30–16.00

Samling: Solvics Bygdegård i Gravol söder om Stöllet. Kaffe serveras från kl 09.00.

Exkursionsvärd: Skogshistoriska Sällskapet och Skogsstyrelsen.

Exkursionsledning: Bo-Göte Jordansson och Sverker Rosell, Skogsstyrelsen.

Anmälan senast fredagen den 22 maj till:

Bo-Göte Jordansson, 070-649 60 43.

E-post: bo-gote.jordansson@telia.com eller Roger Asserstahl, 070-558 96 27. E-post: roger.asserstahl@telia.com

Hamra i
västligaste
Hälsingland

13
Augusti
Torsdag

Hamra Nationalpark och Fågelsjö by

Hamra Nationalpark var en av de nio första nationalparkerna som beslutades år 1909. Redan år 1903 hade en forskare beskrivit området i Hamra som "Det märkligaste skogsområde, som inom Sveriges egentliga skogsområde ännu torde finnas". Kungliga Vetenskapsakademien ville att en urskog i området skulle sparas som jämförelseobjekt vid forskning om barrskogens naturförhållanden.

Riksdagen var emellertid njugg och beslutet 1909 om att göra Hamra till nationalpark omfattade bara 28 hektar. År 2011 utökades parken till cirka 1 400 hektar. Den består till del av en varierad barrskog, där de äldsta träden är omkring 400 år gamla.

Fågelsjö koloniserades av svedjefinnar under senare delen av 1600-talet. De var också duktiga i järnhantering och tillverkade bössor av myrsmalm. Här finns en smedja bevarad med alla de verktyg som användes för tillverkningen av mynningsladdare och räfflingen av piporna.

Fågelsjö Gammalgård är sedan 2012 en del av Världsarvet Hälsingegårdar.

Torsdagen den 13 augusti kl. 09.30–15.30

Samling vid nationalparkens huvudentré som ligger cirka 5 km från E 45 mellan Orsa och Sveg. Tydlig skyltning visar vägen. Kaffe serveras från kl 09.00.

Exkursionsvärd: Skogshistoriska Sällskapet.

Exkursionsledning: Rune Dehlén, Skogshistoriska Sällskapet.

Anmälan senast måndagen den 13 juli till: Rune Dehlén, 073-077 00 23,

E-post: rune.dehlen@telia.com

Uppländska
bondeskogar:
**Biologiska
toppobjekt
och ett
bortglömt
biologiskt
kulturarv**

8
Juni
Måndag

I ett samarbetsprojekt mellan Centrum för Biologisk Mångfald vid SLU, Länsstyrelsen i Uppland, Skogsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet har en studie genomförts för att öka kunskaperna om hur historiskt nyttjande har format bondeskogen med dess natur- och kulturvärden.

Mycket talar för att det här handlar om en bortglömd naturtyp: boreala beteshagar. Vi besöker de båda kalkbarrskogarna Havsvik och Gunbyle i Roslagen och kombinerar biologiskt kulturarv och historiska kartor för att läsa historien. Dessutom hoppas vi pricka in guckuskons och svärdslijans blomning.

Måndagen den 8 juni kl. 09.30–16.00

Samling vid Långalma bygdegård som ligger på Söderön, rakt öster om Östhammar i Uppland. Kaffe serveras från kl. 09.00.

Exkursionsvärd: Skogshistoriska Sällskapet och Centrum för Biologisk Mångfald (CBM).

Exkursionsledning: Anna Westin och Tommy Lennartsson, CBM samt Jan Sandström, Skogshistoriska Sällskapet.

Vägbeskrivning: Åk väg 76 till Östhammar. I rondellen vid infarten till Östhammar, kör mot Östhammar. Sedan till vänster mot Raggarön och Långalma vid Rådhusorget. Följ skyltar mot Raggarön. I Långalma sväng höger mot Raggarön; bygdegården ligger på vänster sida strax efter den korsningen.

Anmälan senast måndagen den 25 maj till: Jan Sandström, tel: 08-656 23 08, 070-603 98 11. E-post: jan.g.sandstrom@telia.com

Långalma,
utanför Östhammar
i Uppland

20
Augusti
Torsdag

Vindelns Västernorrland

Efter flottningen

Flottningen och dess installationer i svenska älvar och mindre vattendrag påverkade både vattenföring, fiskens vandring och dess livsmiljö. Under senare år har omfattande restaureringsarbeten lett till att tidigare miljöer och förhållanden för fisken återställts. Under exkursionen besöker vi bland annat Vindelforsarna och Storkvambäcken där vi ser resultaten av de olika restaureringsarbeten av vattenmiljöer, lekområden och fiskvandringvägar som utförts. Deltagarna kommer också att få en demonstration av elfiske.

Torsdagen den 20 aug kl. 09.00–16.00

Samling vid Q-Starmacken längs väg 363 i Vindelns.

Exkursionsvärd: Skogshistoriska Sällskapet.

Exkursionsledning: Gunnar Andersson, Skogshistoriska Sällskapet och fiskerikonulenten Daniel Holmqvist.

Anmälan senast fredagen den 7 augusti till:

Erik Valinger, 090-786 83 35. E-post: erik.valinger@slu.se

Viltet och jaktens historia

Från tidernas gryning har människan i sin kamp för tillvaron varit jägare och fångstman. Det skygga, lockande viltområdet har satt hennes uthållighet, flexibilitet och list på hårda prov. Det vilar ett romantiskt skimmer över gamla jaktformer. Många tilltalas av det intima samarbetet mellan jägare och hund som man ofta möter i den ursprungliga nordiska jakten. Men tiderna förändras och även förutsättningarna för jakten. Många viltslag minskar och hotar att försvinna, andra ökar, nya arter introduceras. Jaktformer förbjuds och andra faller undan för undan i glömska. Jägarens vapen och utrustning blir alltmer sofistikerade.

Välkända viltforskare med flera gör nedslag i viltets och jaktens spännande historia i det svenska skogs- och jordbrukslandskapet. Dessutom visas Öster Malma med besök i jaktmuseum och vilthägn.

Torsdagen den 27 augusti kl 09.30–16.00

Samling vid Svenska Jägareförbundets kansli, Ladugården, Öster-Malma, som ligger nära väg 223 mellan Björnlunda och Nyköping. Kaffe serveras från kl. 09.00.

Värd: Skogshistoriska Sällskapet och Svenska Jägareförbundet.

Mötesledning: Viltforskarna Roger Bergström och Kjell Danell, SLU, Christina Nilson Dag, Svenska Jägareförbundet samt Bengt Stenerås, Skogshistoriska Sällskapet.

Anmälan senast söndagen den 24 augusti till:

Bengt Stenerås 0511-167 88, 0703-91 67 88. E-post: bengt.steneras@swipnet.se

För dem så önskar är det möjligt att övernatta på Öster-Malma.

Bokas på telefon: 0155-24 62 28

Öster-Malma Sörmland

27
Augusti
Torsdag

Lilleström och Elverum, Norge

Nordisk Skogshistorisk Konferens 2015

Varje år träffas styrelserepresentanter och medlemmar i de nordiska skogshistoriska sällskapen och skogsmuseerna för att utbyta erfarenheter. Den här gången är det Norsk Skogsmuseum som står för värdskapet.

Den sedvanliga konferensen har i år temat "Skog och klimatproblematiken". Kvalificerade föreläsare från alla de fem nordiska länderna medverkar.

Under de övriga dagarna genomförs exkursioner med skogligt, kulturellt och flottningshistoriskt innehåll.

Program

Onsdag 26 augusti

Samling i Lilleström, inte långt från Oslos huvudflygplats Gardemoen. Besök på flottningmuseum Fetsund Lenser som ligger vid Glomma, Norges största älv, och en gång en viktig flottled. Vidare ingår besök vid naturinformationscentret i Fetsund Lenser ritad av Askim/Lannto arkitekter.

Torsdag 27 augusti

Elverum och Norsk Skogsmuseum som förmedlar skogsbrukets, jaktens och färskvattenfiskets historia i Norge. Årets stora utställningsprojekt, "Det fantastiska träet" handlar om trä och om kolets kretslopp.

Fredag 28 augusti

Exkursioner med Elverum som utgångspunkt och med fokus på förändringar i landskapsbild efter betesbrukets avveckling.

Lördag 29 augusti

Seminarieledad med föreläsningar på tema Skog och klimatproblematiken. Dagen avslutas med festmiddag.

Söndag 30 augusti

Hemresedag

Konferensavgiften är ännu inte fastställd, men har för tidigare nordiska konferenser legat runt 5 000 kronor inkl. logi, mat och bussresor. Till detta kommer resor till och från Norge.

Mer information:

Bjørn Bekkelund, Norsk Skogsmuseum +47-62 40 90 08 e-post: bb@skogmus.no

Mer info om den nordiska konferensen i juninumret av Tidender och på: www.skogshistoria.se eller www.skogsmuseet.se

22
Augusti
Lördag

Kurs vid Grovare Hembygdsgård

Kunskap om skogens historia

Det finns många sätt att ta reda på en skogs historia. Under den här kursen får deltagarna under sakkunnig ledning lära sig att söka i det skriftliga källmaterialet; var man kan hitta arkivhandlingar och kartor och de spår som finns i litteraturen och människors minnen.

Vi kommer också att vara utomhus och lära oss hur spåren i skogslandskapet kan se ut. Med hjälp av sådana här källor går det ofta att komma långt tillbaka i tiden och identifiera skogens kulturarv, dynamik och föränderlighet.

Lördagen den 22 augusti kl. 09.00–16.30

Samling i Grovare Hembygdsgård klockan 09.00.

Hitta dit. Sväng av väg 40 vid Rångedala cirka 15 km nordost Borås. Kör mot Varnum och följ skyltar mot Fänneslunda och Grovare. Hembygdsgården ligger på höger sida ca 2,5 km efter Fänneslunda-Grovare kyrka.

Kursen leds av Örjan Hill som är fil. kand. i biologi och doktorand vid Botaniska institutionen på Göteborgs Universitet. Under 1990-talet har han främst arbetat med kulturhistorisk forskning, dokumentation och utbildning. Åren 1995–2000 arbetade han på Skogsvårdsstyrelsen i Västra Götaland med ansvar för frågor kring kulturmiljövård samt skogs- och landskapshistoria. Sedan 2001 driver han egen verksamhet inom dessa ämnesområden under namnet Hill Kulturhistorisk Forskning.

Örjan Hill har en diger produktion av böcker på tema skog och kulturhistoria bakom sig, bland annat kursboken *Kunskap om skogens historia*.

Kursavgift: 700 kr inklusive kurslitteratur, lunch samt för- och eftermiddagskaffe.

Anmälan och förfrågningar:

Senast torsdagen den 13 augusti till: Hans-Jöran Hildingsson.

Tel: 0706-83 61 19. E-post: hans-joran.hildingsson@skogssallskapet.se

Tvååker, Halland

15
September
Tisdag

Medeltida skogsbruk i danska munkars regi

Den danske biskopen Absalon donerade 1197 en skog i Tvååker till Sorö kloster. Han stipulerade att den måtte användas för järnhantering, byggnadsverksamhet, saltkokning och för att hålla ollonsvin. På platsen fanns en järnmölla, det vill säga ett vattendrivet järnverk. Det är det äldsta kända i Europa och ofta uppmärksammat i teknikhistorisk litteratur.

Järnmöllan grävdes ut på 1990-talet och fynden kommer att presenteras vid exkursionen. Resultatet av utgrävningarna tyder på att klostret i Sorö var ett storföretag med många olika verksamhetsgrenar.

Det är en spännande historia om makt och företagande i det medeltida nordiska samhället som döljer sig i skogarna vid Tvååker.

Tisdagen den 15 september kl. 10.00–16.00

Samling vid kyrkan i Tvååker som ligger öster om E6 mellan Falkenberg och Varberg. Kaffe serveras från kl. 09.30.

Exkursionsvärd: Skogshistoriska Sällskapet.

Exkursionsledning: Gert Magnusson, Riksantikvarieämbetet samt Anders Söderlund och Hans-Jöran Hildingsson, Skogshistoriska Sällskapet.

Anmälan senast torsdagen den 10 september till:

Anders Söderlund, 0733-21 72 78

e-post: anfasterodgard@telia.com

Växjö, Småland

Herrar med makt. Gösta Edström, närmast kameran tillsammans med Marcus Wallenberg.

5
Oktober
Måndag

Gösta Edström – skogshövdingen i söder

”Utan kamp ingen seger”. Den parollen är för alltid förknippad med Gösta Edström, prästsonen och forstmästaren som under många år ledde Södra Skogsägarna. Edström var en lidelsefull kooperatör och ideolog, en skogens man och banérföraren för det enskilda skogsbruket. Han såg vad som behövde göras och han fick skogsägarna med sig.

Vi lär känna den karismatiska människan
Gösta Edström och tar del av hans unika livsgärning som skapare av både en stark skogsägarrörelse och en modern skogsindustri i södra Sverige. Han var också mycket kulturellt intresserad med särskilt tycke för Smålands konstglas.

Måndagen 5 oktober kl. 10.00–15.30

Samling vid Södras huvudkontor, Skogsudden, Växjö. Från centrum kör man Teleborgsvägen söderut i riktning mot Universitetet till skylt: Skogsudden. Kaffe serveras från kl. 09.30.

Exkursionsvärdar: Skogshistoriska Sällskapet och Södra Skogsägarna.

Exkursionsledning: Ingvar Karlsson, f.d. medlemschef i Södra samt Carl-Gustaf Liderfelt och Jan Sandström, Skogshistoriska Sällskapet.

Anmälan senast 19 september till:

Jan Sandström, 08-656 23 08, 070-603 98 11

E-post: jan.g.sandstrom@telia.com

Riga, Lettland

Mezotne slott där gruppen bor en natt.

Den lettiska landsbygden föder här och var associationer till forna dagars Sverige.

Borgen Turaida i nationalparken Guaja.

Skogs- och kulturhistorisk rundresa i Lettland

Skogshistoriska Sällskapet arrangerar en skogs- och kulturhistorisk resa under fyra dagar i detta intressanta land. Reseledare är Lars-George Hedlund, sedan 20-talet är verksam i Lettland och idag ansvarig för Bergviks skogliga verksamhet där – 110 000 hektar skog.

Resan äger rum direkt efter den lettiska midsommarhelgen, som firas traditionellt på Johannes Döparens dag, en tid då landet är som allra mest tilltalande och nätterna som ljusast. Det nedan relaterade programmet innehåller huvudpunkterna. Fullständigt program meddelas senare.

Program

Torsdag 25

Resenärerna tar sig i egen regi till och från Riga. Det finns flera avgångar från Stockholm, Göteborg och Malmö/Köpenhamn att välja på. Biljettpriiser t o r (februari 2015) är cirka 1 800–3 000 kr/person. Incheckning på Islande Hotel i Riga. Samling på kvällen på hotellet för introduktion och en enkel måltid.

Fredag 26

Exkursion i det vackra landskapet Vidzeme, nordöst om Riga. Där besöker vi den stora nationalparken Gauja som skapats för att skydda den rika och förhållandevis orörda naturen runt floden med samma namn. Bland annat stannar vi till vid den vackert belägna borgen Turaida med utsikt över dalen och de omgivande skogarna. Vi besöker också de gamla städerna Sigulda och Valmiera och får ta del av hur man bedrev skogsskötsel på sovjettiden och hur det går till idag i Bergviks regi. Övernattning i Valmiera där vi också besöker bryggeriet som gör Lettlands bästa öl.

Vi besöker också de gamla städerna Sigulda och Valmiera och får ta del av hur man bedrev skogsskötsel på sovjettiden och hur det går till idag i Bergviks regi. Övernattning i Valmiera där vi också besöker bryggeriet som gör Lettlands bästa öl.

Lördag 27

Vi förflyttar oss västerut mot kusten och får lära känna den lettiska landsbygden. Hos en jord/skogsbrukare får vi ta del av utvecklingen i Lettland sedan landet blev fritt 1991. Under dagen får vi också höra om hur skogsnäringen utvecklats sedan dess och om exporten av massaved till Sverige. Framåt kvällen är vi tillbaka i Riga igen där vi äter middag och övernattar på Astor Riga Hotel, bra beläget i Gamla stan.

Söndag 28

Vi börjar dagen med en guidad vandring i Gamla stan och omgivningarna. Vid lunchtid far vi vidare söderut i landskapet Zemgale ned mot gränsen till Litauen. Vi åker via Salaspils där vi besöker den nationella botaniska trädgården och Silava, Lettlands Skogsforsk. Innan vi når dagens slutmål besöker vi ett intressant motormuseum. Middag och övernattning på Mezotne slott utanför Bauskas.

Måndag 29

Fortsatt exkursion i Zemgale där vi bland annat besöker sommarpalatset i Rundale – Lettlands Versailles – ett centrum för forskning om landets forntida kultur. Vi ska också stanna till vid 75-årsfirande Skogshögskolan i Jelgava, inrymd i ett vinterpalats från 1700-talet innan vi når Riga flygplats vid 16-tiden.

Priset för resan är till är avhängigt hur många deltagare men kommer att ligga runt 3 900 kronor. Det inkluderar bussresor, hotell (del i dubbelrum), alla måltider inkl vin/öl samt inträde till museer. Enkelrumstillägg: 800 kronor. Flygbiljetter till och från Riga ingår inte.

Definitivt pris meddelas deltagarna efter anmälningstidens slut.

Antalet platser är begränsat till 40. Skogshistoriska Sällskapets medlemmar har förtur om anmälningarna överstiger antalet platser.

Anmälan. Blankett för anmälan om deltagande kan beställas av Lars Klingström, 070-523 51 70 E-post: lars@klingstrom.net

Bindande anmälan senast 28 april

Frågor: Lars-George Hedlund, 00 371-29 22 59 07

E-post: lars-george.hedlund@bergvikskog.lv

Årsberättelse 2014

Skogshistoriska Sällskapet är en ideell förening, som verkar för att de skogshistoriska värdena uppmärksammas och bevaras. Sällskapet bildades 1990 i en strävan att skildra skogens historia bortom samtidens trender och utan nostalgiska filter. Den bärande tanken är att vara en samlingspunkt för människor med olika relationer till skogen – från de som äger, arbetar eller har arbetat med skog till forskare och skogsintresserade personer i allmänhet.

FÖR ATT FRÄMJA SITT SYFTE anordnar Skogshistoriska Sällskapet exkursioner och seminarier, ger ut publikationer, delar ut priser, samt bedriver annan med Sällskapets syfte förenlig verksamhet. Styrelsen har under verksamhetsåret hållit åtta protokollförda möten, varav två i samband med årsstämman. Årsstämman, som hölls i Uppsala den 28 mars med Mellanskog som värd, finns rapporterad i Skogshistoriska Tidender nr 2, 2014. Skogforsk ställde upp med lokaler.

UNDER ÅRET GENOMFÖRDES 6 exkursioner och 2 seminarier. Dessa finns refererade i Skogshistoriska Tidender nr 2, 3 och 4.

Dessutom arrangerades Nordisk Skogshistorisk Konferens i Lycksele/Umeå i slutet av augusti. Artiklar från konferensen kan läsas i Skogshistoriska Tidender nr 4.

Ett stort tack till alla exkursionsvärdar som på ett utomordentligt sätt engagerat sig i och spridit kunskaper om de skogshistoriska värdena till totalt 360 entusiastiska exkursionsdeltagare!

MEDLEMSTIDNINGEN Skogshistoriska Tidender har utkommit med 4 nummer under 2014. Årsskriften skickades ut tillsammans med Tidender nr 4 strax före jul. Hemsidan kommer under 2015 att genomgå en omfattande revidering.

ÖRTUGEN. Skogshistoriska Sällskapet har instiftat, och delar årligen ut ett pris, Örtugen, för att stödja och stimulera dem – amatörer eller professionella – som på olika sätt arbetar med skogshistorisk forskning. Priset består av ett diplom och en penningssumma på 5 000 kr. Årets Örtugar tilldelades Anna Hallmén och Bo Backström.

Örtugmottagarna och deras arbeten presenterades i Tidender nr 2.

DET REGIONALA NÄTVERKET som är styrelsens förlängda arm ut i landet har på ett förtjänstfullt sätt bidragit med att sprida information om vår verksamhet, ge förslag på exkursioner och artiklar i våra publikationer, värva medlemmar och inte minst delta i och leda exkursioner. Styrelsen

tackar för ett givande samarbete och för alla insatser som gjorts.

ÖVRIGT. Skogshistoriska Sällskapet verkar tillsammans med Skogsmuseet i Lycksele och Siljansfors Skogsmuseum på olika sätt för att landets skogsmuseer ska få ökade resurser för att bland annat arbeta med sina samlingar och digitalisera det skogliga kulturarvet innan det är för sent.

I november fick representanter för Sällskapet möjligheten att för Mellanskogs ordföranderåd informera om verksamheten

Ekonomi (Fjolårets siffror inom parentes)

Eget kapital minskade med 5 711 kr till 384 186 (398 997) kr. Projekt 2-kontot, 3 824 kr är vad som kvarstår efter slutbetalning till Bengt Agers forskningsprojekt *Skogsarbetets rationalisering och humanisering år 1900–2010*. Det benämns i fortsättningen Forskningsanslag och överförs till Eget kapital. Kontot för Skandiabanken har avslutats. Årets resultat, -14 812 kr, är en klar förbättring jämfört med fjolåret (-135 132 kr). Intäkterna ökade kraftigt till 499 436 (391 439) kr bland annat på grund av ökade medlemsavgifter, annonsintäkter, exkursionsavgifter och frivilliga bidrag.

De finansiella intäkterna minskade till 3 675 (8 241) kr på grund av lägre eller obefintlig ränta och högre bankkostnader.

De totala kostnaderna minskade något till 517 923 (534 812) kr. Posten styrelsearvoden, 65 000 (102 500) kr är nu i balans med innevarande år. Kostnaden för nätverket: 192 (35 334) kr ska ses mot bakgrund av fjolårets engångssatsning då hela nätverket samlades inför uppstarten.

Kostnaderna för Nordisk Skogshistorisk Konferens uppgick till 31 261 (9 639) kr. Ökningen beror på att Sverige stod för värdskapet.

Omkostnaderna för exkursioner ökade till 76 122 (37 336) kr på grund av fler exkursioner och minskade sponsormedel. Samtidigt ökade intäkterna från exkursionerna till 74 569 (39 200) kr. Sammanlagt innebär det ett underskott på -1 573 (-1 630) kr.

Målet är som tidigare total kostnadstäckning.

Resekostnaderna ökade något till 19 854 (18 376) kr trots att, liksom i fjol flera styrelsemöten genomfördes per telefon.

Förlagsverksamhetens kostnader – Tidender och årsskrift – minskade till 193 870 (204 524) kr. Portokostnaderna ökade något till 64 611 (61 899) kr

Medlemmar	2014	2013
Hedersmedlemmar	8	7
Ständiga medlemmar *	241	244
– varav 194 (197) betalar tryckningsbidrag, 200 kr för årsskriften		
Årsbetalande medlemmar	856	789
– varav 58 (56) familjemedlemskap och 13 (11) studerande		
Totalt	1 105	1 040
Totalt, inklusive familjemedlemmar	1 163	1 096

* Enligt årsstämmans beslut 2014 upphör kategorin **Ständigt medlemskap** från och med i år och övergår till **Årsbetalande**.

Den 20 februari 2015

För styrelsen i Skogshistoriska Sällskapet
Hans-Jöran Hildingsson
Bengt Stenerås
Christer Sundquist

Resultaträkning (kronor)

	2014	2013
Intäkter		
Medlemsavgifter		
* årsbetalande	247 540	205 110
* studerande	1 300	1 200
* årsskrift ständiga medlemmar	37 800	35 020
Annonsintäkter	120 000	101 500
Bokförsäljning	2 388	1 390
Frivilliga bidrag	11 925	8 019
Övriga gåvor	0	80
Forskningsanslag	3 934	–
Exkursionsavgifter	74 549	39 200
Summa	499 436	391 439
Finansiella intäkter/kostnader		
Räntor bank	5 463	9 934
Räntekostnader		
Bankkostnader	-1 788	-1 693
Summa finansiellt	3 675	8 241
Summa intäkter	503 111	399 680
Kostnader		
Styrelsemöten	9 171	6 433
Styrelsearvoden	65 000	102 500
Resekostnader	19 854	18 376
Resekostnader exkursioner	4 475	3 494
Omkostnader exkursioner	76 122	37 336
Nätverket	192	35 334
Årsstämma	10 443	10 792
Ersättning annonsanskaffning	11 094	9 516
Kostnad för medlemsvärning	8 178	13 333
Kostnader hemsida	1 679	5 054
Projekt Nordiska mötet	31 261	9 639
Örtugar	11 522	10 000
Övriga belöningar	1 825	0
Adm. kostnader	7 684	6 562
Projektkostnader, försäkringar	0	0
<i>Förlagsverksamhet</i>		
* Tidender produktionskostnader	73 845	82 000
* Tidender tryckning	36 580	39 555
* Årsskrift produktionskostnader	30 000	31 517
* Årsskrift tryckning	53 445	51 472
Porto, frakt	64 611	61 899
Summa kostnader	517 923	534 812
Årets resultat	-14 812	-135 132

Balansräkning (kronor)

	2014	2013
Tillgångar		
<i>Omsättningstillgångar</i>		
Plusgiro/Affärskonto Nordea	178 634	133 068
Bankmedel	250 000	400 000
Transaktionskonto Skandiabank	0	250
Kundfordringar	1 800	270
Annonsfakturor	120 000	98 500
Upplupna inkomsträntor	0	500
Summa omsättningstillgångar	550 434	632 588
Summa tillgångar	550 434	632 588
Skulder och eget kapital		
Leverantörsskulder, not 1	166 248	227 757
Projekt 2	0	3 824
Medlemsavgifter kommande år, årsbetalande	0	2 010
Medlemsavgifter kommande år, ständiga	0	0
Summa kortfristiga skulder	166 248	233 591
Ingående balans eget kapital	398 997	534 129
Årets vinst/förlust	-14 811	-135 132
Summa eget kapital	384 186	398 997
Summa skulder och eget kapital	550 434	632 588

not 1: Avser produktion Tidender, tryckning och porto för Tidender 4/14 och Årsskrift.

Archimedes med tiden klassiska utombordsmotor hade bara tillverkats i några år när ingenjören och uppfinnaren Axel Ulrik Westfelt år 1916 kom på att den nog också borde kunna användas för helt andra ändamål.

Den Gamla Bilden

Utombordaren som steg in i skogen

AV LARS KLINGSTRÖM

Enligt noteringarna som hör till bilden är den tagen den 18 maj 1917 på Djurgården i Stockholm. Herrarna i hatt, väst och prydliga gabardinbyxor ser inte ut som några vanliga skogsarbetare. Det är de inte heller. Här pågår prov med den nyligen patenterade trädfällningsmaskinen Sector.

» **DET VAR INGENJÖREN** och uppfinnaren Axel Ulrik Westfelt i Mariefred, Sverige, som år 1916 skapade Sector.

Konstruktionen bestod av två delar förbundna via en böjlig axel. Skäraggregatet var en u-formad metallram med ett kedjedrev i ena hörnet. En ändlös kedja av skärtandstyp var uppspänd över trissor i ramens hörn och drevs med den böjliga axeln från en separat motor. Denna var av bröderna C.A. och O.W. Hults konstruktion, en tvåtakts, så kallad balansmotor med två motstående cylindrar. Samma motor satt i utombordaren Archimedes som några år tidigare börjat sitt segertåg på svenska skärgårds- och insjövatten. Effekten var 2,5 hästkrafter. Tillsammans vägde motor och fällaggregat mer än 50 kg.

SECTOR BESKREVS INGÅENDE i en artikel i tidskriften Skogen nr 3 1916 av Gustaf Lundberg, Skogshögskolan. Där framgår bland annat

att; ”För apparatens skötsel och manövrering erfordras två man, av vilka emellertid den ena ej behöver vara fullgod karl”. Vad som avses med det senare förklarar inte Lundberg, men hans konstaterande motsägs dock tydligt i den omfattande och mycket detaljrika instruktionsbok som hörde till Sector. Där anges att ”för betjäning av maskinen äro tvänne män tillräckliga om kraftigt och väl inarbetat folk finnes att tillgå, emellertid är det absolut att förorda, för skonande av maskinen och för hastigare arbete använda fyra män.”

SECTOR PROVADES AV SKOGSHÖGSKOLAN i mars 1917 på Glömsta gård i Huddingtrakten. Där fick den precis inte några lovord. Testerna var enligt noteringarna fyllda av problem. Hela det planerade provningsprogrammet kunde inte genomföras. Den effektiva drifttiden översteg aldrig 45 minuter mellan justeringar och reparationer under någon av de fyra testdagarna.

Första dagen gick kedjan varm, skruvarna som fäste tändsystelet lossnade, den böjliga axeln havererade och bensintanken började läcka. Avslutningsvis bröts en bit ur cylinderväggen bort. Även de tre följande dagarna var fyllda av besvärligheter med kopplingen, växellådan och den böjliga axeln.

Slutömdömet lød: ”Sector arbetade icke nöjaktigt och gav icke heller tillfredställande resultat. Vidare är priset, 2 500 kronor, mycket högt.”

Efter att Westfelt gjort många omkonstruktioner kom dock Sector att tillverkas i stort antal.

BLAND KUNDERNA FANNS TYSKA ARMÉN. Efter ytterligare förbättringar började Sector serie-tillverkas i Lübeck i Tyskland och användes för civilt bruk i ganska stor omfattning i landets skogar på 1920-talet. Enligt obekräftade uppgifter tillverkades totalt mer än 5 000 Sector mellan 1916–1926.

Intressant att notera är att Sector inspirerade den tyske reparatören Andreas Stihl att 1926 själv börja konstruera trädfällningsmaskiner. Så föddes vad som idag är en av världens ledande tillverkare av motorsågar. ●

Källor: Skogsbiblioteket SLU (bild) och motorsågsamlaren Bertil Sporrang, Habo, www.solhem9.se (fakta).